

Antonio L3pez Campillo
Juan Ignacio Ferreras

HIZLANDIRILMIŞ ATEİZM DERSLERİ

Çeviri: Savaş Kiliç

Hızlandırılmış Ateizm Dersleri

Antonio Lopez Campillo

Juan Ignacio Ferreras

Özgün Künye-Cours accéléré d'athéisme

© Éditions Tribord, 2004

Fransızcadan Çeviri-Savaş Kılıç

Kapak Tasarımı-Bülent Arslan

VERSUS KİTAP Haziran 2009

© Her hakkı mahfuzdur.

Albay Faik Sözdener Sk.

Benson İş Merkezi No:21/2

Kadıköy / İstanbul 34710

Tel: 0 216 418 27 02 (pbx) Faks: 0 216 414 34 42

www.versuskitap.com

versuskitap@versuskitap.com

GEREKÇE

Bahar 2003'te Madrid'de, Başbakan Jose Maria Aznar'ın Vatikan'ın güvenini kazanmış ve Opus Dei'ye^[1] çok yakın duran muhafazakâr hükümeti, 2004 Eylül'ünden itibaren ilk ve orta öğrenim boyunca zorunlu olacak bir din dersini (katolik dini elbette) müfredata soktu. Yeni dersin eğitim sisteminde matematik veya anadil kadar akademik ağırlığı olacak. Bu normalleştirme işlemi, öte yandan, inanmayan anne-babaların çocukları için de alternatif derslerin müfredata eklenmesini gerektirir, çünkü anayasanın öngördüğü hoşgörü bunu zorunlu kılıyor.^[2] Ateizm şüphesiz dinin alternatifi olmanın çok ötesinde olduğu için, öğrencinin akademik programına katılacak bir ateizm dersinin hazırlanması gerektiğini düşünüyoruz biz. Basit bir metnin, tanrısız düşüncenin temellerini açıklayacak basit bir metnin, aradaki bütün farklara rağmen, ilmihal benzeri bir kitabın gerekli olduğunu düşünmemizin nedeni bu. Farklılık ve güçlük, ateistler için dogmalar ve vahyedilmiş hakikatler diye bir şeyin bulunmamasından kaynaklanıyor. Onların yerine ateizmde, insanoğluna ve insanoğlunun evrenin kalanıyla ilişkisine dayalı bir ahlaka ulaşan bir dizi düşünce ve akıl yürütme vardır. Ateizm, özgül öğretisi olmayan bir "izm"dir; başkalarının, yani fizikçiler, kimyacılar, biyologlar, jeologlar, sosyologlar, antropologlar, tarihçiler ve dünyanın diğer araştırmacılarının düşünce ve keşiflerinden beslenir ateizm. Entelektüel bakımdan kimsenin otoritesine sığınmayan ateizm, dörtbaşı mamur bir öğretiye dönüşme tuzağına düşmez ve, böylelikle, düşüncesini dogmatikleştirme eğiliminden kurtulmayı başarır. Ateizmin özgün yanı, terimin etimolojik anlamıyla, laik bir ahlakının olmasıdır: laik, köken olarak, sınıfsız anlamda halka ait demektir.

Ateizmin bünyesine bağlı bu güçlüklerle, ateistlerin kilise veya benzeri dinsel örgütler halinde gruplaşmaları ilave olur: Düşünce veya kanaatlerini yaymaya yönelik belirli metinlerin bulunmamasının nedeni de budur. Bu tür bir kitabın en azından yazılması ve yayılmasına lojistik destek sunabilecek bir örgütlenme bulunmasına göre, söz konusu işlemler özel olarak yerine getirilmelidir; bu durum İspanya'nın (sözde) liberal hükümetinin eğilimiyle de ister istemez örtüşür böylece.

Kiliseler bu tür sorunlarla karşılaşmamakta, yapılarını, el kitapları ve ilmihallerini kusursuz biçimde koruyabilmekte ve yayabilmekte. Yüzyıllardır eğitim merkezlerinde ve kendilerini himaye eden çok sayıda devlet bünyesinde kullanılmış, denenmiş, geliştirilmiş olan el kitapları neredeyse mükemmel bir hal almıştır. Oysa ateistler (ve agnostikler) için durum böyle değil. Bunun tek nedeni de hepsini birleştiren bir örgütün olmaması değildir. Ateistler ateizmin her insanın hayatında başlı başlına bir amaç olduğunu ve dolayısıyla "inanmak" için bir el kitabı ve "dil ile ikrar" gerektirmeyen doğal (ama kaçınılmaz olmayan, tam da bu yüzden doğal olan) bir süreç olduğunu düşündükleri için böyle olagelmıştır.

Ateist bir ilmihalin olmamasının nedeni işte bu olsa gerek. Böyle bir şeye gerek yoktu: Klasik kitaplar ve yurttaşların sağduyusu yeterliydi. Oysa kiliselerin, kutsal kitaplarının yanı sıra ilmihallere ihtiyacı vardı; çünkü iddia ettikleri hakikatlere inanmanın doğal bir süreç olmadığının gayet iyi farkındaydılar. İnananların doğaüstü demelerinin nedeni budur.

Liberal İspanyol hükümeti inanç eğitimine burnunu soktuğuna ve inanç meselesini not sistemiyle falan kamu eğitimine kattığına göre, bir o kadar liberal, özgürlükçü ve hatta serbest-meşrep [libertin] olan biz ateistler de inançları tebliğ eden metinlere biçimce benzeyen bir şeyi yazıp yayınlamaya kendimizi mecbur hissediyoruz. Bu konular hakkında genellikle eleştirel fikirler beyan etme

alışkanlığına sahip ateistler için güçlüklerden biri budur işte: otoriter bir üslupla inançlarımızı dile getirmek bizim için hiç kolay değil. Dolayısıyla ateizm konusunda düşünmeye sevk edecek bir ders kitabı yazmayı amaçladık. Herhangi bir kilisenin âlimi, din bilgini falan olmadığımız için, durumun aciliyetini göz önünde tutarak, "daha iyi metinler" yayınlanıncaya kadar Hızlandırılmış Ateizm Dersler'ini yayınlamanın, hiç olmazsa pedagojik bakımdan, geçici de olsa faydalı olabileceğine inandık (eee biz de bir şeylere inanıyoruz). Kimseyi "hidayete erdirme"yi beklemiyoruz, çünkü bizi kimse erdirmedi, amacımız inançlar üzerine eleştirel bir düşünme sürecine özendirmek yalnızca. Elinizde tuttuğunuz metin, bu söylenenin ötesine gitmiyor, belki gidemez de. Karar okurların, ne de olsa özgürler (çok iyimser değil mi şu ateistler!).

Evet, hükümetin bizi yazmaya yönelttiği şeyin sonucu bu işte. Hani şu liberal, dolayısıyla da tanımı gereği, özelleştirmelerin bayraktarı olan, ama yurttaşların inancını bir bakıma kamulaştıran hükümetin.

Dersler hızlandırılmış olmanın yanı sıra kısa oldukları için size "Allahâısmarladık" yerine "bir dahaki sefere görüşmek üzere" diyoruz! (yani "Allahâısmarladık"ın ateistçesi!)

Birinci Ders

İnanmamaya İnanmak

Tanrı var mı? İnsanın kendisine ilk sorduğu sorularından biri bu. Eleştirel düşünce, felsefe ve kuşkusuz bütün bilimler tarih boyunca bu sorudan yola çıkarak gelişmiştir.

Tek başına alınırsa bu soru iki türlü cevaplanabilir: İnanan kişi "Evet, tanrıya inanıyorum" diyecektir, ateist ise "Var mı bilmiyorum, ama ben olmadığına inanıyorum." İnanca yaslanan deist için hiçbir sorun yoktur; akla yaslanan ateist içinse cevabı dikkatli olmalıdır, çünkü inanmamaya inanmak biraz durup düşünmeyi gerektirir.

İlk önce bir şeyin var olmadığını kanıtlamanın imkansızlığı üstüne kafa yorması gerekir. Kuşkusuz, bir şeyin var olduğu kanıtlanabilirse, var olmadığı inancı kendiliğinden çöker.

Kısaca deist diye adlandırdığımız inananların büyük sorunu da işte bu noktada kendini gösteriyor. Zira bir şeyin var olmadığını kanıtlamanın imkansız olduğu doğruysa, var olduğunu kanıtlamak mümkün olmalıdır, hatta kanıtlamalarını hararetle tavsiye ederiz. Gelgelelim inananlar, üşenmemiş, yıllar yılı tanrının varlığını kanıtlamaya çalışmışlardır.

Tanrının varlığına dair o kadar çok "kanıt"ın bulunmasının gösterdiği ilk şey, söz konusu kanıtlardan hiçbirinin kesin olmadığıdır. Yani kanıtların hiçbiri tanrının varlığını kanıtlama hedefine ulaşamamıştır.

Aslında, olsa olsa teoride ve hipotez düzeyinde varsayılan bir şeyin varlığını akıldan yola çıkarak kanıtlamak mümkün değildir. Mümkün değildir, çünkü varsayılan bir varlığı kanıtlamanın bir yolu yoktur.

İnananların makul bir kanıt getirememelerine cevapları hazırdır: Deistler için bu bir iman ve vahiy meselesidir.

Vahiy, tartışılmaz birtakım metinlerden hareketle tanrının bizzat tecelli ettiği ve kendini insana gösterdiğine inanmak demektir. Bir başka deyişle, vahiy yüce bir varlığın sırlarını açması, varlığını insanlara göstermesidir, çünkü insanın yalnız aklıyla söz konusu vahyedilmiş hakikatlere asla ulaşamayacağı varsayılır üstü örtük olarak.

Bu noktada insan ile aklının, eleştiri yeteneğinin, düşüncesinin birbirinden ayrıldığı hemen gözlemlenebilir. İnsandan düşünmesi değil, tersine inanması istenir. Bu haliyle bile insan için birtakım yasaklar anlamına gelen birtakım sınırları kapsayan tanrı veya yüce varlık da kendini göstermeye karar verir.

Din sayısı kadar vahiy vardır, yani ne kadar din varsa insan için o kadar çok aklıyla düşünmeyi yasaklayan vahiy vardır.

Peygamberlerin yazmış olduğu kitaplarla vahiyde bulunur tanrılar. Söz konusu kitapların muhatapları da yalnız tanrının varlığına değil, tanrının varlığını bu seçilmiş kişilere "yazdırdığı" kitaplarla kanıtladığına inanmalıdır.

Kısacası insanın eleştirel aklı, düşüncesi hiçbir konuda akıl yürütmeyi gerektirmeyen, sadece

inanmasını isteyen bir olgu karşısında bir yana bırakılır.

Ne yazık ki inananlar için iman etmek akılla olacak iş değildir; nitekim akıl adına inancı reddeden insanlar da vardır, her zaman olmuştur. Dinsiz, sapkın, ateist, agnostik gibi adlar takılmıştır onlara.

Vahyin mutlaka var olması, aslında, insanın inanması için imanın yeterli olmadığını kanıtlayan bir olgudur. İnsanın tebliğ edilen inanca yanaşmadığını, vahyin, yani insanın inancının yazılı ifadesinin o zaman indiğini dinler çok çabuk anlamıştır.

Öyleyse tanrısal vahyin varlığı, yüce bir varlığın mevcudiyetine inanmanın mümkün olmadığını akılla değil, yine inançla kanıtlar.

İnanç yeterli olsaydı, vahye gerek olmazdı. Adeta tanrı, insanların inançsızlığından son derece endişe ettiği için, kendi varlığı hakkında yazmaktan başka çare bulamamıştır. Muhtelif dinlere ait metinlerin çoğunda karşımıza çıkan şey, hep tek tanrının Kitabı Mukaddes'teki "ben varım" yollu varlık iddialarıdır.

İnsan aklına başvurarak tanrının varlığını kanıtlamak mümkün olmadığı için, daima inanca ve vahye başvurulur. Ama sonra vahiye insan işi olduğu kanıtlanınca, dinler kendilerini inançla güçlendirmenin zorunlu olduğunu görürler. İnançla da hiçbir şey kanıtlanmaz, sadece kanıtlanamayan bir şeye inanılmış olur.

Ne yazık ki ateist için inancın kıymeti yoktur, bundan dolayı zihinsel mesaisi inanmamaya inanmaktan, inanmamayı doğru saymaktan ibarettir. Tanrı var mı, yok mu sorusuna akılcı, eleştirel veya insani ateistin cevabı öncelikle şu olur: "Bilmiyorum, ama ben olmadığına inanıyorum." Kuşkusuz, iyi yetişmiş bir ateistse, yani inananlar karşısında eğilip bükülmeyen bir ateistse, o zaman: "Bilmiyorum, ama ben olmadığına inanıyorum, sizin iyiliğiniz, inananların iyiliği için de bir gün tanrının olmadığına kanıtlanacağını ümit ediyorum" der.

Yüzyıllardır inananlar tanrının varlığını "kanıtlama"ya çalışıyor ve ne hazindir ki hâlâ kanıtlanmış değil. Dolayısıyla biraz asabi bir üslupla inananlar şöyle cevaplar yukarıdaki sözleri: "Tamam ben kanıtlayamıyorum tanrının varlığını, ama sen de olmadığını kanıtlayamıyorsun." Bu da doğrudur.

Başta dönecek olursak, bir şeyin olmadığını kanıtlamak gerçekten tanımı gereği imkânsızsa, ateistin bu büyük soruyu "Bilmiyorum" diye cevaplaması gerekir.

İlk bakışta kavgacı görünmeyen tarafsız bir cevaptır bu, ama daha dikkatle bakarsak, insana yakışır türden, tümüyle akılcı bir cevaptır aslında. Epikür'ün sözünü hatırlayalım: İnanmıyor olsak bile tanrılara saygı göstermek gerek. İşte bundan ötürü, ateist ne dinsizden ne de kâfirden (var olmayan bir şeye nasıl küfredilebilir ki!) ibarettir, aksine düşünmeyi sürdürmek isteyen adamdır.

Birinci Tartışma Alıştırması

– Yani siz ruhun kurtuluşu veya mahkûmiyetine inanmadığınızı mı söylüyorsunuz?

– Şüphelerim var, zira her şeyden önce siz bana ruhun varlığını kanıtlamadınız...

– İyi de beyefendi...

– Hayır, kanıtlamadınız. İkinci olarak, ruhun ölümsüz olduğunu varsayıyorsunuz; üçüncü olarak da, ruhun yeryüzündeki davranışlarına göre yargılanacağını, ya cezalandırılacağını ya da ödüllendirileceğini varsayıyorsunuz.

– Öyleyse siz materyalistsiniz.

– Doğrudur, ama o zaman siz de idealistsiniz.

– Fakat yine de insanın ilahi adalete ihtiyacı olduğunu inkâr edemezsiniz.

– Yok canım, bal gibi ederim, çünkü bu zorunluluğun niye zorunlu olduğunu anlamıyorum.

– İnsan sadece ruhun ölümsüzlüğüne değil, o ilahi adaletin de var olduğuna inanmaya muhtaçtır.

– Peki niye bütün bunlara inanması gerekiyor?

– Çünkü inanınca davranışlarını adalete göre düzeltir, daha ahlaklı, daha iyi olur.

– Kısacası siz bize inancınızı tebliğ ediyorsunuz.

– İnsanı daha iyi yapan inancı...

– İnsan duygulardan ibaret değildir, aklı da vardır. Öyle değil mi?

– Evet, doğru.

– Öyleyse aklına ters düşen her inanç, her duygu insanın lehine değil, aksine aleyhinedir.

– İyi de siz her şeyi inkâr ediyorsunuz!

– Aksine ben insan aklının varlığını savunuyorum; anlamamızı, yaşamamızı sağlayacak yegâne şey odur...

– Akıl hiçtir, inanç her şeydir.

– Ben de tam tersini söyleyebilirim, çünkü bu önermelerin ikisini de doğrulamak zordur. Fakat yine de benim tercih ettiğim önerme şu: İnanç hiçtir, akıl her şeydir.

– Böyle bakınca... belki, şöyle bir anlaşmaya varabiliriz: Sonuçta ben de akıl sahibi biriyim, bence insan bazen akılla bazen inancıyla hareket eder, ikisine de yer vardır.

– Yanılıyorsunuz, dostum, hem de çok. İnanca ayrılan yer akıl tarafından incelenmeli, yani eleştirel olarak gözlemlenmelidir; yani hem inanca hem de akla yer olamaz.

– Ama siz bunu gerekçelendiremezsiniz.

– Yani sizi buna inandıramam mı demek istiyorsunuz? Çünkü başından beri ben size gerekçeleri sayıyorum.

– Öyleyse siz kibirli bir ateistsiniz.

– "Kibirli" mi? Yok canım, övünmeyi hiç sevmem.

İkinci Ders

Ateist İçin İlk Zorunluluk Tüm Tanrılara İnanmaktır

Bu dersin başlığı paradoksal görünebilir. Ne var ki ateizmin ancak bütün tanrıların varlığına inanılmak koşuluyla mümkün olduğunu anlamak gerek.

Ateistin inandığı tanrıların varlığı, gayet mantıklı olarak, onların tarihsel gerçek varlığı demektir. Bildiğimiz tüm tanrıların bir tarihi, zamanı, yeri olmuştur ve, inananlara ne kadar acı gelirse gelsin, hepsinin bir başlangıcı vardır.

Ateist, zorunluluğun insanı birtakım tanrılar yaratmaya ittiğine inanır samimiyetle. Bir başka deyişle, hiçbir tanrı "haybeden" var olmamıştır. Aynı şekilde, Dinler Tarihi'nin temeli de işte bu kendi kendine birtakım tanrılar icat etme ihtiyaına açıklama bulmaya çalışmaktan ibarettir.

Evrene bir ilk açıklama bulma gerekliliği Sümerleri, günümüzden altı bin yıl kadar önce, bir panteon yaratmaya sevk etmiştir. Aynı dönemde Mısırlılar için de durum farklı olmamıştır. Artık ilkel diyemeyeceğimiz insan, bildiği evrenin kökeni ve gelişimi hakkında bir açıklamaya ihtiyaç duyuyordu.

Hayatları kile bağlı olan Sümerlere göre tanrılar insanı kilden yaratmıştı. Geçimlerini sr hayvanlarından sağlayan ilk Mısırlılara göreyse, ilk tanrılar hayvan-biçimliydi.

Toplumsal, idari ve siyasal hayat karmařıklařtıķa, insanın gitgide artan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tanrılar da karmaşık bir görünüm aldılar. Bunun sonucunda her insan faaliyeti, her meslek ve her heves, her umut için bir tanrı yaratıldı.

Dostça sayılamayacak bir evre ile mücadele etme ihtiyaı İbranileri eli kanlı, kindar ve binlerce insanı katletmeye muktedir tanrılar olan Yehova'yı, ardından da Yahve'yi yaratmaya sevk etti, çünkü topraksız olan İbrani halkının toprağa ihtiyaı vardı ve, dönemin âdetlerine göre, buldukları toprakların üstündekilerin işini bitirmeleri gerekiyordu.

Kuşkusuz, bu İbrani tanrısının yaydığı nefretten kurtulma ihtiyaı sonraki Yahudileri, evrensel sevgiyi tebliğ etmek için öz oğlu İsa'yı dahi feda etmeye kadar işi vardırıran iyi kalpli bir Baba yaratmaya sevk etmiştir.

Bütün bir halkı birleştirme ve siyasal-evrensel bir dine ulaşma ihtiyaı Muhammed'i diğer tanrılara nispetle bağışlayıcı ve yargılayıcı olan bir Allah, özellikle de ordularına karşı rahman ve rahim olan bir Allah yaratmaya sevk etmiştir.

Evrenin ve insanın güçlerini tanıma ve sınıflandırma ihtiyaı Hinduları toplumun kaçınılmaz sınıflarını bir biçimde ve olanca çeşitliliğiyle yansıtan bir panteon yaratmak zorunda bırakmıştır.

in'de Laozi evreni ve insanı yaratmış ezeli, ebedi ve kavranamaz olan bir töz icat etmiştir: yani gözle görülür, gerçek tüm çelişkileri aşma meziyetine sahip Tao'yu.

Mısır halkın tüm dertlerine are olduğu için, Mayalar da mısırı yaratmış bir tanrı icat etmeye muhtaçtı.

Yunanlar ve Romalıların hep insani kalsa da büyük olan hevesleri ise insan arzularının yüceltilmesine denk düşen alabildiğine insani tanrılar yaratmalarına yol açmıştır.

Ve saire, ve saire, çünkü insanın tarihinde ne zaman bir tanrı ortaya çıksa, temelinde, insani temelinde daima bir ihtiyaç bulunur. İlk şamanlardan bugünün deist "bilim adamları"na dek tanrılar yaratan hep ihtiyaç olmuştur.

Bütün bunlar gösteriyor ki, tüm tanrılar anlamak ve kabul etmek, yani toplumsal ve tarihsel varlıklarına inanmak, insanın bir dizi ihtiyacını anlamak ve ister istemez kabul etmek demektir.

Epikürcülerin ve Romalı şair Lucretius'un inandığı gibi tanrılar yaratan korku değildir, en azından yalnız korku değildir: Evreni açıklama, evrenin akılcılaştırılması ihtiyacı gibi daha soylu bir şeydir aynı zamanda tanrılar var eden.

Öyleyse bütün tanrıların evrendoğumla [cosmogonie] bağlantılı olmaları tesadüf değildir: Her tanrının dünyanın yaratılışını açıklamak gibi bir görevi vardı; hatta her tanrı evreni yaratmak zorundaydı, çünkü tanrılığını öne sürmesinin tek yolu buydu.

Tarihsel bakış açısından konuşursak, evrene ilişkin bilgilerimizin artmasıyla, tanrılar gitgide daha karmaşık bir hal almışlardır, ama varlıkları daima evrendoğuma, dünyanın kökeni ve, dolayısıyla, insanın yaradılışına bağlı kalmıştır.

Şayet tanrılar, bildiğimiz ve bileceğimiz tüm tanrılar, insanın bir ihtiyacına tabi ise, bundan tanrılar zorunlu, kaçınılmaz olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim, insan aklı bu açıklamayla yetindiği ölçüde, tanrılar kaçınılmazdır da; ama sonraki derslerde göreceğimiz üzere, insan bilgi alanında ilerlemeler kaydetmeye devam etmiş ve şu anda, daha doğrusu en azından iki yüzyıldan bu yana, tanrılar zorunluluğu ortadan kalkmıştır.

Tek tanrı veya tek evrensel ilke kavramının da kendine ait bir tarihi, yani zamanı ve mekânı olduğuna da işaret etmek gerek. Batı uygarlığının temelinde yer aldığı için en iyi bildiğimiz kitap olan Kitabı Mukkaddes'de de İbrani tanrısı ile geriye kalan tanrılar arasında bir mücadele, sonradan tek tanrının yaratılmasıyla sonuçlanacak bir "tek tanrıya tapınma eğilimi" vardır.

Zira insanın yarattığı tanrılar da bir tarihleri olduğu, hatta kendilerini kabul ettirmek için birbirleriyle mücadeleye girdikleri açıktır. Bugün için, siyasal hakimiyeti sayesinde Babil'in Sümer-Babil panteonundaki diğer tanrılara kendi tanrısı Marduk'u kabul ettirebilmiş olduğunu biliyoruz. Aynı şekilde, tanrı İsa fikri de eski İbrani tanrısıyla mücadele etmiş olmalı, daha sonra da rahman ve rahim olmakla birlikte savaşçı da olan Allah geçmişin tanrılarını karşısında kendisini kabul ettirmiş olmalıdır.

İnsanın ilk ihtiyaçlarına –yani doğanın tüm olgularına bir açıklama getirme ihtiyacına, umuduna, evrene dair bir görüşe sahip olma ihtiyacına– sonraları daha toplumsal, daha siyasal ihtiyaçlar eklendi ve bunun üzerine –tam da korkulması gerektiği gibi– çeşitli din savaşları, hâlâ yakamızı sıyıramadığımız din savaşları patlak verdi.

Buraya kadar söylediklerimizi şöyle özetleyebiliriz: Ateist tüm tanrılara inanır, çünkü aslında o, insanın tarih boyunca karşılaştığı bütün o ihtiyaçlara inanır.

İkinci Tartışma Alıştırması

- Görüyorsunuz, insanın tarihini anlatmak gerektiğinde hep tanrıyı hesaba katmak zorunda kalıyorsunuz.
- Hayır, sizin dediğiniz gibi tanrıyı değil, bütün tanrıları hesaba katmak gerekiyor. Aynı şey değil bu.
- Nasıl aynı şey olmaz?
- Aynı şey değil, çünkü her tanrının kendine özgü birtakım nitelikleri, kendine ait zamanı ve mekânı vardır.
- İyi de sonuçta tanrı düşüncesidir bu.
- Bana öyle geliyor ki hayır. Çok uzatmadan şunu söyleyeyim: Tao veya nirvana düşüncesini Yahudi-Hıristiyan tanrı düşüncesiyle karşılaştırırsanız aradaki farkları hemen görürsünüz.
- Olabilir, ama yine de tanrıdan söz etmiş oluyoruz.
- Aslında hâlâ meçhulü tanımlamaya çalışıyoruz, ama bu meçhul birbirinden çok farklı kılıklara bürünebiliyor. Zamana, mekâna, söz konusu halka bağlı hep bu kılıklar...
- Ama ulaşılan sonuç hep aynı.
- Hayır, ulaşılan sonuç hep farklı, çünkü bundan çıkaracağımız ders, insanın kendine birtakım tanrılar yarattığıdır. Yahudi-Hıristiyan tanrısı eyleme muhtaçken, Budist veya Hindu tanrısı sükûneti, eylemsizliği ister... Görüyorsunuz, sonuçlar deyiş yerindeyse birbiriyle çelişkili.
- Hayır hepsi aynı kapıya çıkar: Tanrı düşüncesi varlığını koruyor.
- Bir bakıma siz bana insanın meçhulle yüzleşmesi gerektiğini söylüyorsunuz.
- Hoppala! Eminim şimdi bana tanrı düşüncesinin korkudan kaynaklandığını söyleyeceksiniz.
- Romalı şair ve filozof Lucretius'un farz ettiği şey buydu, evet: Tanrılar meçhulden duyulan korkudan doğmuştur; fakat tanrıların meçhulü sahiplenme ihtiyacından doğduklarını da ekleyebiliriz buna. Gelgelelim, meçhul –veya gizem– hep illa korku yaratmaz.
- Yaratmaz, evet. Peki meçhulden ne doğabilir?
- Doğrusu, beyefendi, öküzün altında buzağı aramaktan vazgeçilirse, meçhulden pekâlâ merak doğabilir. Herhangi bir gizemle, bilmek istediği bir şeyle karşı karşıya kalan modern bir insanı gözünüzün önüne getirin, illa korkması gerekmez.
- Ne ad verirsiniz verin, dönüp dolaşıp tanrı düşüncesine geliriz.
- Siz öyle adlandırdığımız için.
- Peki başka nasıl bir ad verilebilir ki?
- Gizem, meçhul veya en önemlisi: henüz bilinmeyen, henüz sırları açığa çıkmamış, henüz aklın

dilin tercüme etmediği Şey denebilir örneğin.

– Öyle olsa bile, size ne dememi bekliyorsunuz? Etrafınıza bir bakın, doğayı gözlemleyin, bunların hiçten var olduğunu söyleyemezsiniz bana.

– Hiçten mi? Şüphesiz hepsinin bir kökeni vardır.

– Bu koca evrene bakınca, tanrı yoksa bile icat etmek gerekir.

Üçüncü Ders

İnsanın Tarih İçinde Tanrıları Yaratması Ancak Dinleri (Kiliseleri, Okulları, Çeşitli Kurumları) Yaratmasıyla Mümkün Olmuştur

– Hiç boşuna yormayın kendinizi, sizden önce icat etmişler bile.

Birkaç istisna dışında, her tanrı yaratma ediminin ardından "din" dediğimiz bir örgütlenme yaratılmıştır.

Gücü ne olursa olsun, kanıtlanmış bu, hiçbir tanrı bir başına, kendi kendine yaşayamaz. Muhtelif tapınak, ibadet, ayinlerle örgütsel bir desteğe muhtaçtır.

Tanrılar yaratan insana, sırf kendi tanrısal özüyle meşgul olan yapayalnız bir tanrı düşüncesi anlaşılır gelmez. Tanrıları yaratan insan için yaratılan tanrı, yalnız insanları yaratmakla kalmamalı, onlara... bakmalıdır da.

Tanrı yaratma ihtiyacının ardından mutlaka hep bir dinin yaratılmasının nedeni budur, zira tek başına kalacak olursa (işte hiçbir müminin kendine sormayacağı bir soru) tanrı ne yapardı?

Bununla, Voltaire'in dediği gibi "Din(in) ilk riyakârın ilk gerizekâlıyla karşılaştığı günden beri" var olduğunu söylemek istemiyoruz. Her zaman için insanın riyakârlıktan uzak olduğuna ve kendi tarihsel ihtiyaçlarının çocuğu olduğuna inanıyoruz.

Tarihsel olarak tanrı dinler olmadan var olamıyorsa, bu durumda o büyük ve karmaşık Tarih'e, Dinler Tarihi'ne baş üstü dalıvermiş oluyoruz.

Büyük tarih, yepyeni yüceltmeler, umutlar, hevesler, meşrulaştırmalarla vb birlikte Dinler Tarihi ile kol kola, yan yana gelişir. Din de içinde yaşadığı toplumun tarihsel dönemine göre zafere ulaşır veya ulaşamaz.

Tarihsel bakış açısından, kendine bir din icat eden toplum devlet dediğimiz şeyi de yaratır. Bunun sonucu olarak, iki kurum arasında, din ile devlet arasında, dinsel olan ile laik olan arasında çatışma başlar.

İki toplumsal güç odağı olan bu iki kurum arasındaki mücadele Tarih'in ilk dönemlerinden beri gözler önünde cereyan eder: Sümer'de tapınak ile saray arasındaki, Mısır'da Firavun ile tapınak arasındaki mücadele vb.

Devletin veya tapınağın mücadeleyi kazandığı devirler hep olmuştur. Bu savaşa bir de muhtelif tanrılar, muhtelif dinler arasındaki savaşlar eklenince, Tarih'in ne olduğuna dair bir fikir edinmiş oluruz.

Aslında tarihte dinin devleti neredeyse bünyesinde sindirerek, teokratik devlet dediğimiz şeyi yaratarak devlete galip geldiği dönemler olmuştur. Bunun en iyi örneği, hahamların Levililer denilen metinlerinde yazdıklarından yola çıkarak Kitabı Mukaddes'teki Yahudilerin kurmuş olduğu tapınak-devlettir.

Tersi de olabilir gerçi, nitekim Yunan şehir devletlerinde, müstemilatta kalan personeliyle beraber

birtakım tapınaklar olmakla birlikte, devletin bir kurumu olarak tapınak bulunmuyordu. Eski Yunan'da tüm iktidar sivil, ama bu iktidar yöneticiye (geçici görevle seçilirdi hep) din adamlığı görevini yani tanrılar ile insanlar arasında aracılık görevini de verirdi.

Teokrasinin toplumsal sonuçları elbette sivil bir toplumda yaşayan insanın elde ettiği sonuçlardan çok farklıdır. Bir Yunan tarihine bir de Yahudi halkının tarihine bakın. Bunun açıklaması, sivil bir toplum hedeflerinin çeşitliliği ve genişliği karşısında tüm teokratik toplumların dışlayıcı olmasında bulunur.

Ama bu tür tarihsel karşılaştırmaları şimdilik bir yana bırakıp, herhangi bir tanrı yaratıldığında, peşinden kilise, sinagog veya camiyle, inananların önderi, yüce yama vb ile örgütlenmiş bir din de yaratıldığını kabul edelim.

Otoriterlik ve dogmatizm işte böyle bir ihtiyaca (neredeyse yönetsel diyeceğimiz bir ihtiyaca) binaen doğar. Aynı şekilde bir teoloji ve, söylemeye bile gerek yok, o teolojiyi savunmakla yükümlü bir toplumsal kurum gelişir.

Din adamlığı kurumunun yaratılması, yaratılan ve söz konusu kurumca savunulan tanrı ile tarihsel gerçekliği, tarihsel dönüşümü temasa –sürekli çatışmalı bir temasa– sokar. Toplumun veya tarihsel gerçekliğin kendi gelişimini sürdürdüğü, evrildiği, fakat belirli bir dönemde yaratılmış olan dinin sarsılmaz hakikatler üzerine kurulu olduğu için değişmeden kaldığı olur.

Bir başka deyişle, gerçekliğin tarihsel dönüşümü, bu dönüşümün ilk dönemlerinden birinde yaratılmış olan dini zamanına yabancı hale getirir. O andan itibaren, din adamlığı kurumunun işi tarihsel bir yaratım olan dini "tarihe karşı" korumaktır. İşte o zaman dinsel yabancılaşma dediğimiz şey çıkar ortaya .

Dini savunanlar, değişmez teolojiler, zamana dayanıklı felsefeler, ebedi hakikatler inşa ederek görevlerini yerine getirirler. Dünyanın geçirdiği dönüşümler konusunda akıl yürütmelerini engelleyen bir akıl anlayışıyla tepki verirler. Tanrı konuşmuşsa söylediklerinden şüphe edilemez.

Genel olarak hiçbir din Tarih karşısında, tarih boyunca olduğu gibi kalamaz, kalırsa bunun ceremesini çeker. Buna karşılık, Sümer dini beş bin yıl boyunca var oldu, Mısır dini biraz daha az, Yahudi dini iki veya üç bin yıl, Hıristiyanlık iki bin yıl, Hindu dini iki bin yıl, hatta biraz daha uzun bir süre, Budizm ise iki bin beş yüz yıl boyunca.

Tanık olduğumuz, daha doğrusu şu anda faydasını gördüğümüz tarihsel hızlanmanın (yani haber ve bilimsel bilginin artması, çoğalmasının) mevcut (yoksa "hâlâ hayatta kalabilmiş" mi demeli?) dinlerin çöküşünü de hızlandırdığı varsayılmaktadır.

Tanrılar doğdukları zamana uygun özellikler gösterirler, çünkü varlıkları o zamanın ihtiyacına tabidir. Ancak, dinler kurucu tanrılarının yaratım zamanına çakılıp kalamaz, hayatta kalmaları, bir türlü ele geçiremedikleri bir güçle mücadele etmeleri gerekir.

Ele geçiremedikleri gücün adı zamandır. Mevcut dinlerin temsilcileri bu tehlikenin gayet iyi farkındadır; bundan ötürü çeşitli köktendincilikler gelişmekte.

Tarih'in etkisine dayanamayan bir dinin akıldışı savunusu olarak tanımlanabilir köktendincilik. Ve her dinde köktendincilik vardır, çünkü bilinen tüm dinler yok olma tehlikesiyle karşı karşıya.

Demek bir tanrı yaratıldığı dönemi aşabilir, hayatta kalabilir, ama o tanrıyı yaratmış olan din geçen zaman karşısında aciz kalır. Köktendincilik, işte bu dinin inananlarının kendilerini çevreleyen, zora sokan, öldüren gerçekliği aşmak için harcadıkları insanüstü çabadır.

Şayet dinler otoriter, dogmatik olmasalardı, o teolojilerini kurmuş olmasalardı, zaman yani Tarih onlara belli bir yere kadar saygı gösterirdi. Ne var ki, bir din ne kadar iyi kurulmuşsa, kullandığı anlatımlar o kadar kusursuz olur ve ortadan kalkma tehlikesiyle o kadar fazla karşı karşıya kalır. Zamanın akışına uyum göstermekten aciz kalan dinlerin başına da tıpatıp aynısı gelmiştir nitekim.

Fakat, öte yandan, kendisini tanrısal, mükemmel ve vahye dayalı diye tanımlamayan hiçbir dinin hayatta kalmasının mümkün olmadığı da bir o kadar doğrudur.

Bugün dinler, kiliseler, sinagog ve camiler birbirleriyle tanrıları uğruna mücadele etmiyor artık, verdikleri mücadele daha ziyade hayatta kalabilmek adına. Artık teolojik tartışmalar, anlaşmazlıklar değil de, tanımı gereği laik olan devlet ile tanımı gereği dinsel olan kilise arasında iktidar çatışmalarının olmasının nedeni budur.

Mevcut dinlerin iktidarlarını koruma çabaları her inancın kendine ait dinsel ahlak üzerine yoğunlaşır büyük ölçüde. Bu ahlak meselesi başlı başına bir bölüm olmayı hak ediyor.

Üçüncü Tartışma Alıştırması

- Yanılıyor olabilirim ama bana öyle geliyor ki kiliseler ortadan kalksa, sanki kimse tanrıya inanmayacak.
- Çok doğru. Kiliselerin var olmasının nedeni bu zaten.
- Ne barbarlık ama! Sanki katil düşüncesi kaybolmasın diye birini öldürmek gibi bir şey bu.
- Kilise olmadan, din olmadan, tanrıya nasıl yaklaşabiliriz ki?
- Benim için fark etmez. Peki urgan olmadan idam mahkûmuna nasıl yaklaşırız?
- Çok yanlış bu söylediğiniz.
- Hayır, ben gayet alçakgönüllü biçimde akıl yürütüyorum. İşin doğrusu, kendisini savunan kiliseler olmasa, zavallı tanrınız kendini sokağın ortasında buluverir.
- Kiliseyi savunduğumu sanmayın, ben de biliyorum ki pek çok hatası var.
- Öyleyse izin verirseniz kilisenizi ben savunacağım.
- Biraz şaşırdım... ama buyrun.
- Bana öyle geliyor ki sizin kiliseniz ve öteki kiliseler kendi özleri gereği yapmaları gereken şeyi yapıyorlar. Kendilerini savunmak zorundalar, çünkü tanrı ile (veya tanrı düşüncesi ile) insan arasında aracılık ediyorlar. Şayet insanlar kiliseden yüz çevirirse, tanrılarına doğrudan yönelirlerse, o kilise dediğimiz araçlar artık var olamaz. Şu anda olan da bu zaten ve Kilise'nin elinden geldiğince kendisini savunmasının, dogmaları güçlendirmesi ve artık pek az insanın inandığı vahyedilmiş bir ahlakın yegâne savunucusu olarak kendisini sunmasının nedeni bu işte.
- Elbet kendini savunması gerekiyor.
- Madem siz de öyle diyorsunuz, evet! Hiçbir organizma kendisini ölüme terk etmez veya intihar etmez, bakteriler bile hayatta kalmaya çalışır. Kiliselerin başına gelebilecek en kötü şey nedir biliyor musunuz? Vaz ettikleri ahlakın kiliseler olmadan hayata geçirilmesi...
- Öyleyse, size göre, onların tebliğ ettiği ahlak iyi bir şey.
- Evet, büyük kısmı iyi, çünkü bütün insanların ahlakıyla, yani sivil ve uygar ortak hayatın kurallarıyla örtüşüyor. Ama o ahlakın bir bölümü, hiç kendinizi kandırmayın, ortadan kalkmak zorunda: dışlamacılığı, dinsel ırkçılığı buyuran, insanların ameller kadar bilinçlerini de yasalara bağlamayan çalışan kısmı.
- Amellerle bilinçleri birbirinden ayıracak haliniz yok ya?
- Elbette ayıracağız! Din bilinçleri sahiplenmiştir. Hatta bununla da kalmaz, bilinçleri amellere tercih eder. Kiliseniz günahları, amelleri affetmeyi pek sever, ama iş bilince gelince kutsal Kilise denen annenin kucağından kaçmasına izin vermez. Böyle bir şeyi asla affetmez.
- Ama ahlak bilinci olmadan ahlaklı davranış olmaz ki.

– Harika bir ilkenin ifadesi bu, ama iyi bir amel dinsel bir bilinçle örtüşmeyince ne olur peki?

– Zor bir şey bu.

– Tersî kadar kolay aslında. İnsan, davranış kurallarını laik bir bilinçle de dinsel bir bilinçle de düzene koymaya çalıştığında aynı güçlük çıkar ortaya. Aslında şu anda olan da bu.

– İyi de tanrıdan vazgeçmek demek olur bu!

– Ne diyeyim, kendi ağzınızla söylediniz...

Dördüncü Ders

Ahlakın İlla Dinsel Olması Gerekmez

Vahiyli tüm dinler kendi ahlaklarının çok yüksek olduğunu ve dünyanın da o ahlaka çok ihtiyacı olduğunu iddia eder.

Başlamadan önce ateiste yaraşır bir açıklama yapmak gerek: Aç bir insana yiyecek bir şey vermek için tanrıya inanmak şart değildir.

Tanrılar dinleri ürettiğinde, dinler inançtan olduğu kadar ahlaktan kaynaklanan birtakım kurallar koymakta gecikmemiştir. Bir başka deyişle, ahlak olmadan din olmaz. Söz konusu ahlak dışlayıcı ve genelleyici olur: yani söz konusu amaçlara uygun ve yetkili olan din üstüne kurulu olur. Fakat, bir yandan da, bu ahlak dünyadaki bütün insanlar için kurulur.

Sümer rahiplerinin halkın aç kalmaması için toprakları sarayla paylaşmış olmaları kolayca anlaşılabilir. Yahudilerin halk sağlığını korumak için bir dizi hijyen kuralı getirmesi de yine kolaylıkla anlaşılabilir. Aynı şekilde, cemaatlerinin paganizmin "aşırılık"larına düşmemesi için Hıristiyanların göz kulak olması da anlaşılabilir. Her dinin halkının iyiliği için birtakım yasalar koyması da yine anlaşılabilir bir şeydir.

Ama iyi niyetli diyebileceğimiz bu kurallar dizisine paralel olarak bir dizi başka kurallar yer alır ki, onlar için aynı nitelemede bulunamayız. Bu kurallar müminleri yalnız söz konusu dinin tebliğ ettiği tanrıya inanmaya mecbur eden, öteki inançları ve hatta başka saygı biçimlerini yasaklayan, davranışlarını tanrı ile aralarını bulan ruhban kurumunun lehine değiştirmeyi buyuran kurallardır.

Yüzyıllar boyunca, uygarlaşan insanlık herhangi bir tanrı tarafından buyrulmayan, herhangi bir din tarafından dayatılmayan, ama ortak hayatı ve uygar insanın gelişimini kolaylaştıran bir dizi kural geliştirmiştir (ve dolayısıyla artık tanrıya inanmak zorunda değildir).

Örneğin, arabayı sol veya sağ şeritte kullanmanın ya da trafik ışıklarına saygı göstermenin tanrılar tarafından vahyedilmemiş, birlikte yaşamayı kolaylaştıran kurallar olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu kurallara saygı gösteriyorsak, birlikte yaşamının gerekleri adınadır.

Aynı şekilde, başkasına duyulan saygı (nitekim evrensel ahlakın temelidir), hiçbir dine bağlı değildir ve herhangi bir tanrı tarafından vahyedilmeye ihtiyacı yoktur.

Buna karşılık, din savaşları adıyla yeryüzünü kasıp kavurmuş anlamsız cinayetlerin, engizisyonlar ve soykırımların sorumlusu pekâlâ dinsel inanışlar ve onlardan doğan ahlak anlayışlarıdır.

Sırf dinsel olan bir ahlak tanrı adına cinayet işler; laik olan bir ahlak ise öldürmek için hiçbir neden bulamaz. İki anlamlı istisna ABD ve Vakıtan dışında, uygar ülkelerin çoğunda ölüm cezasının kaldırılmasının nedeni budur.

Budizm gibi eline kan bulaşmamış dinler son derece azdır, ama genel olarak yeryüzünde kendisini silah ve kanla kabul ettirmemiş din yok gibidir.

Ateist için dinden doğmuş bir ahlak her zaman için tartışmalıdır, zira kötülük üretmesi daima ihtimal dahilindedir.

İnananlar bayıla bayıla tanrı olmadan ahlakın olmayacağını veya tanrı ölürse her şeyin mübah olacağını söyleyip dururlar. Bu katmerli yanlış yargı, kolayca çürütülebilir aslında.

Ahlak veya bir bütün olarak birlikte yaşama kuralları tanrılar ve onların dinlerinin ortaya çıkışından önce de var olmuştur. Öyle olmasa bugün bu noktaya gelemezdik, çünkü insan soyunun hayatta kalabilmesini sağlayan şey, hiç şüphesiz, sürüler halinde yaşayan ilk atalarımızın yok olmalarını engelleyen birtakım kurallara saygı göstermiş olmalarıdır.

Tanrının ölümüyle birlikte neredeyse "tanrısal" bir tartışma yürütüldü, çünkü tanrının ölümü üstüne adeta bir teoloji kuruldu. Biz ateistler ise tanrının ölmediğini söylüyoruz, çünkü var olmayan bir şey ölemez. Dahası, şayet ahlak var olmayan bir şeye suni olarak dayandırılmış idiyse, o ahlakın tanrısal destek olmadan yaşamaya devam etmesi pekâlâ mümkündür.

Son olarak, ahlakı temellendirmek için hararetle bir Etik (dikkat ediniz, büyük harfli) bulmaya çalışan kimi entelektüeller –madem bir isim vermek gerekiyor, böyle diyelim– olmuştur. Onlar, adeta tanrı ölmeden onun yerine geçecek başka bir tanrı arıyorlardı.

Fakat ahlak veya etiğin var olmak için dinsel dayanağa veya temele ihtiyacı yoktur; ahlakı kuran da, kabul eden de insanlardır; böyle olduğu için, ahlaka gönüllü olarak, öte dünyada cezalandırılma korkusu olmadan, boyun eğerler.

Öyleyse o ahlak araştırmacıları ve savunucularına şunu sorabiliriz: Hukukun var olmak için bir tanrıya ihtiyacı var mıdır? İnsanlar, ne yapmaları gerektiğini söyleyen bir Kilise'ye muhtaç kalmadan, hukukun gereklerine göre bir arada yaşayamıyorlar mı?

Akılcı bir birey olmayı sürdüren ateist için paradoks şudur: Kendisiyle aynı türden bir varlık, yani bir insan, var olmayan bir tanrı adına, o var olmayan tanrının Kilise aracılığıyla mümine söylediklerini, yapması veya yapmaması gereken şeyleri (sabırla dinleyen) ateiste aktarır durur.

Sonuç olarak, insanı iyileştirme arzusundan doğmuş olsa bile, tüm dinsel ahlak kısa sürede bir iktidar aracına dönüşmüştür. Dolayısıyla, bildiğimiz dinler ahlaklarını savunduklarında, aslında her şeyden önce kendi otoritelerini, iktidarlarını savunurlar. Ne yazık ki, mesele bu kadar basit.

Dördüncü Tartışma Alıştırması

– Ne de olsa tanrıya inanmamak çok kolay, inanmayınca insan canının istediğini yapabilir.

– Yani size göre tanrı olmadan ne ahlak olur ne etik ne de iyi davranışlar.

– Aynen öyle, tanrı yoksa her şey mübahtır.

– Bu dediğiniz ancak tanrı ahlakın bekçisi veya kurucusu olsaydı doğru olurdu.

– Bekçisi ve kurucusu zaten!

– Aksine, tanrı olmasa bile, insanlar yaşamaya, birlikte yaşamaya devam eder. Birlikte yaşamalarına olanak veren bir toplumsal yasalar bütünü yaratırlar daima.

– Tanrısız toplumlar yok olmaya mahkûmdur.

– Bana sorarsanız hayır, değil. Şimdi bile hiçbir konuda tanrıya bel bağlamayan ve hâlâ yok olmamış toplumlar var. Birlikte yaşama kurallarının gelişmesi için yasaları iyi belirlemek yeterlidir. Hatta daha ileri gideceğim: Sırf düşünmekle günah işlemiş birine ceza vermenin imkânı yoktur; örneğin, komşunun karısını arzulamayı cezalandırmak mümkün değil.

– Tabii ki. Tam da bu yüzden zaten bu günahdır, ahlaki bir günah.

– Evet, ama komşunun karısı çekiciyse ve âşığımız gençliğinin baharındaysa bana tamamen normal görünen bu arzu hepi topu bir arzudur işte. Hayata geçirilirse, o zaman işin içine ceza hukuku ve korku girer.

– Anlayamıyorum.

– Aslında anlamak çok zor değil: hayalî günahlara hayalî cezalar, gerçekten suç oluşturan günahlara ise gerçek ceza ve yaptırımlar. Anlatabildim mi?

– Tanrı da böyle yapmıyor mu nitekim?

– Emin değilim.. hatta, hiçbir şey yapmıyor diyebiliriz. Tanrıya inanmak veya inanmamak hayalgücü alanına bağlıdır, böyle bir şey de ne ödüllendirebilir ne de cezalandırabilir.

– Sırf tanrısal ceza korkusuyla mümin daima iyi davranışlarda bulunur.

– Olabilir, ama ateist de sırf ortak, sivil, laik ahlaka saygı göstermek için hep iyi davranışlarda bulunur. Ben ateisti yeğlerim, çünkü saygılı davrandığı halde hiçbir ödül beklemez, insanlığa inanmakla, başkasına saygı duymakla, kabul etmediği bir şey uğruna değil sırf insan adına yaraşır bir insan olmakla sınırlar kendini.

– Öyleyse sizin yapmak istediğiniz şey, tanrı düşüncesinin yerine Ceza Kanunu'nu geçirmek.

– İstememe bile gerek yok, şu anda olan bu zaten. Sizin sözgelimi bağışlama dediğiniz şeyi şu anda laik kurumlar hiçbir dinsel düşünce olmaksızın gerçekleştiriyor. Burada söz konusu olan tanrı düşüncesi yerine herhangi bir davranış kanununu geçirmek değil. Bu davranış, "iyi davranış" dine gerek kalmadan gerçekleşmekte.

– İyide mesela misyonerleri inkâr edemezsiniz...

– Bakın, sözgelimi, Sınır Tanımayan Doktorlar örgütüne mensup bir doktor misyonerden çok daha faydalı oluyor, çünkü o da aynı işi yaptığı halde karşılığında hiçbir dinsel düşünceyi dayatmıyor, yani karşısına çıkan dine saygı gösteriyor. Bilmem farkında mısınız, insanlara yardım ederken, gökten de bir şeyler beklemiyor!

– Kendisi adına çok yazık.

– Evet, ama hasta için çok güzel.

Beşinci Ders

Tarihsel Açıdan Tanrıların, Ardından da Dinlerinin Yaratılması, İnsan Toplumunda Kültür ve Uygarlığın İlerlemesine Olanak Sağlamıştır

Ateistler nasıl bütün tanrıların tarihine inanıyorsa, aynı şekilde tanrıların uygarlaştırıcı etkisine de inanmalıdır. Zira tarihsel açıdan tanrılar olmadan, onlar yaratılmadan uygarlık var olamazdı.

Tanrı yaratmak demek bir bakıma bir sentez, bilinmeyen gerçekliğe dair bir açıklama yaratmak demektir. Aynı zamanda akılcılaştırma sürecinin ilk aşamasıdır: İnsan meçhul karşısında olduğu yerde durup kalmaz, onu kavramaya, tanımaya ve sınırlarını belirlemeye çalışır.

Hatta daha ileri gider. İlk sentezi yaratan insan, o sentezle ilişkiye girmeye çalışır. Tanrı tek olamaz, bildiğimiz gibi, ve yaratılan tanrının iletişim kurabilmesi, insanla irtibat halinde olabilmesi için din veya dinsel kurum gelişir.

Şayet evren tasavvuru daima bilinen ile bilinmeyen arasında ortaksa, tanrısal sentez ilk önce –ve daima geçici olarak– gerçek olanı gerçek olmayana, bilineni bilinmeyene, anlaşılabilir olanı anlaşılamayana bağlamaya imkân tanır.

Buradan çıkan sonuç şudur: Evrendoğum olmadan, evrenin ve insanın kökenini açıklamaya dönük bir girişim olmadan, ne tanrı ne de din var olabilirdi. Tanrılar ve evrendoğum açıklamaları için ne üzücüdür ki, yüzyıllar boyunca gerçeğe ve evrene dair bilgi bu ilk temellerden ve tanrısal esinlerden azar azar kendini koparmayı başardı.

Fakat insanın "dinsel olarak" akıl yürütmekten vazgeçmesine değin, tanrılar ve dinlerinin yaratılması sayesinde toplumlar örgütlenebildiler, ilerleyebildiler, uygarlaşabildiler.

Tanrısal sentezi temsil etme ihtiyacı miti, efsaneyi, kısmen edebiyatı, kısacası genel olarak sanatı ortaya çıkarmıştır.

Tanrı düşüncesinin, sentezin, tanrının sanatsal olarak maddileşmesi, ete kemiğe bürünmesi tapınakları, heykel sanatını ve ister istemez ilk edebi denemeleri yaratmıştır: yani ilahileri, şiirleri ve destanları...

Aynı şekilde, tapınakların inşa edilmesi Sümer-Babil'de astronomi incelemelerini, Mısır'da geometriyi, Yunan'da orantıyı vb geliştirdi.

Genel bakımdan dinlerin kurumlaşması, uygarlaşma ve kültür dediğimiz şeyle bağlantılıdır, çünkü dinsel düşüncelere dayanmayan ne uygarlaşma ne de kültür olmuştur, fakat yalnız dine de dayanmamışlardır.

Sadece ekonomik olan uygar veya kültürel kurumlar da olmamıştır, çünkü ekonomik ihtiyaçlar karşısında bile insan dinsel bir tepki vermiştir. Kuşkusuz en baştan beri –yani Sümerler ve Mısırlılardan beri– iktidar alanlarını (tapınak ve saray) birbirinden ayırma girişimleri olmuştur, ama uygarlığımızın tarihine ilişkin hiçbir çalışma dinin, tanrının yerini bugün görmezden gelemez.

Sanatların ve bazı bilimlerin neredeyse her zaman dinsel kökenli olmaları, insanın yüce olanı maddileştirme, açıklama, akılcılaştırma zorunluluğunu, yani açıklanamayan ve indirgenemeyen

akıldışı olanı aklın terimlerine tercüme etme zorunluluğunu gösteriyor.

İlk dinlerin, ilk yüceltmelerin gelişimi, toplumsal tarihin tartışmasız lokomotifiydi, ama bir kez daha tarihsel dönüşüm gitgide bu "ilk lokomotifler"i devredışı bırakmış, yerlerine kutsallıktan arındırma eğilimi geçmiş, yani modernliğin tohumları atılmıştır.

Kutsallıktan arındırma eğilimi veya bugünkü adıyla modernlik, düşünmeye devam edebilmek için tanrısal olan her şeyi dünyevileştirmek zorunda olan düşünceye dayanır. Eleştirel akıl uyarınca düşünmeye devam edebilme çabası, ilk olarak Yunanlarda, ardından Rönesans'ta ve Aydınlanma'da, daha yakınlarda ise bilimin son zaferlerinde veya yeni bilgilerde görülmüştür.

Bugün için modernlik başarısızlığa uğramıştır, çünkü toplumun ve genel olarak düşüncenin tüm tanrısal temelini önce sorgulama, ardından inkâr etme eğilimi tanrısal olana dayalı olan ve dini bilginin temeli olarak kabul eden toplumlar tarafından kabul edilemezdi.

Yunan sofist hareketi başlarında Platon olmak üzere düzen savunucuları tarafından yenilgiye uğratılmıştı; II. yüzyılda İkinci Sofist hareketin özgür, hatta bilimsel düşüncesi en sonunda muzaffer Hıristiyanlık tarafından yok edilmişti. Rönesans'ta modernlik bu defa bilimin eliyle yeniden yükselişe geçmiş; Rönesans'tan da Aydınlanma doğmuştur... Aydınlanma'dan itibaren dinsel güçler eleştirel akıl uyarınca düşünme çabasını yıkmak bir yana, inkâr bile edememiştir.

İlerleme kaydeden ussallık, modernlik karşısında gösterilen direniş inancı köktendinciliğin kucağına düşmek zorunda bıraktı. Akla karşı birtakım makul gerekçeler getiremediği için akıldışılığa, imana başvurmak zorunda kaldı.

Bu uzun tarihsel gezintiyi özetlemek gerekirse, tanrılarıyla birlikte dinlerin insanın uygarlaşması ve "kültürlüleşmesi" için faydalı olması, o kültürel ve uygarlaştırıcı lokomotiflerin bütün şanlarıyla birlikte geçmişe ait olduklarını bize unutturmamalı.

Yeni toplum ya sivil, laik olacaktır ya da toplum olamayacaktır.

Beşinci Tartışma Alıştırması

- Bakın, istediğinizi söyleyebilirsiniz, ama tanrı düşüncesi olmadan ne heykel ne resim hatta ne de müzik olurdu.
- Gerçekten de tanrılar olmasa bugün sahip olduğumuz kültürel ve sanatsal miras olmazdı, ama belki başka sanat biçimlerimiz ve başka kültürler olurdu.
- Bu da tanrının dünyada var olduğunu gösteriyor.
- Bir dakika! Yoksa siz takdir-i ilahiden mi söz ediyorsunuz?
- Elbette tanrının takdirinden, kendi eseri olan dünyada bir şekilde kendini belli etmesinden söz ediyorum, çünkü biz sonuçta onun tarafından yaratıldık.
- Doğrusu... tanrının takdiriyle ilgili, izin verirsiniz, Epikür'den bir alıntı yapmak isterim.
- Gene alıntılarınız!
- Epikür de kültürel ve sanatsal mirasımızın bir parçası sonuçta. Neyse. Şöyle demişti Epikür: Şayet tanrılar bizimle ilgilenseydiler mükemmel olmazlardı, çünkü bu durumda bizim için kaygılandıklarımızı söyleyebiliriz ki, tanrıların kaygısının olmaması gerekir. İkinci olarak, diyordu ki, şayet tanrılar bizimle ilgileniyor olsaydılar, her şey biraz daha iyi olurdu. Sizce de akla yakın değil mi bu?
- Tanrının hikmetine akıl sır ermez.
- Gerçekten öyle, tanrının hikmeti de en az tanrı düşüncesi kadar akıl sır ermez görünüyor. Bana tanrının varlığını kanıtlayamıyorken, takdir-i ilahiye nasıl kanıtlayacaksınız?
- İnanmak yetiyor bana.
- Bana da düşünmek yetiyor.
- Tanrının takdiri inkâr edilemez.
- Peki, madem Epikür'ün sunduğu gerekçeler sizi ikna etmedi, size sevimli bir mesel anlatmama müsaade edin lütfen.
- Çok uzun değilse...
- Kısa tutmaya çalışacağım. Dinleyin. Günlerden bir gün, tanrı evreni seyrediyormuş: Gökyüzünde onbinlerce yıldız, birsürü yeni güneş, yıldıztakımı, milyonlarca galaksi, yepyeni dünyalar, yepyeni gezegenler, yepyeni aylar oluşturmak için yanıp tutuşan yeni enerji kümeleri, maddeye dönüşen enerji, enerjiye dönüşen madde varmış... Sonra birdenbire tanrının yanı başında bir melek belirmiş ve şöyle demiş: "Rabbim, rabbim, kayıp galaksilerden birinde bir güneş, bir de Dünya diye bir gezegen, o gezegenin üstünde de Castrocontigo diye bir köy var, o köyde Marujita diye bir genç kız yaşıyor ve Marujita şu anda çardağın altında nişanlısıyla öpüşüyor, bekâretini kaybetmesine ramak kaldı. Ne yapalım, rabbim?" Tanrı dönüp cevap vermiş: "İnsanlara söyleyin bir şey yapsınlar!" Eee, ne diyorsunuz?

– Bunun nesi komik anlayamadım.

– Ben de bundan korkuyordum tam. İman, inananların mizah anlayışını da köreltiyor.

Altıncı Ders

Tanrı Düşüncesi Artık Zorunlu Değil

İlk tanrılar ve dinlerin yaratılmasına yol açan şey, zorunluluk, hep zorunluluktu. İlk aşamada, bu ilk tanrılar ve dinler bu ilk ihtiyaçlara cevap vermek için vardı.

Fakat sonunda ihtiyaçlar karşılanmayınca, tarihsel dönüşüm ve gözlem ile genel olarak düşüncenin gelişimi artık o ilk cevaplarla yetinemezdi, tatmin olamazdı. Bunun sonucu olarak yeni dinler ve yeni tanrılar ortaya çıktı.

Böylelikle, verilen cevaplarla ilgili olarak, Yahudi-Hıristiyan metinlerinden itibaren gözle görülür bir gelişme oldu: önce ilkel bir Kitabı Mukkades veya Eski Ahit, ardından modernleşmiş İnciller, ardından geçmişe, İbrahim'e geri dönen bir Kuran, en sonunda da Protestanların yorumları, hatta Mormon'un Kitabı ve Yehova Şahitleri'nin tahammül ötesi sayfaları. Tüm bu cevaplar dikkatle incelenirse, söz konusu metinlerin defalarca geriye dönmelerine rağmen, aslında hep dini ve dolayısıyla o dinin tanrısını güncellemeye yönelik bir çaba olduğu görülür.

Zamanla tanrılar yıpranır, modaları geçer, tıpkı Mısır dini ve iyi niyetli babaya dönüşen eli kanlı ve kıskanç Tanrı Marduk'a değin Sümer panteonunda olduğu gibi. Sonuçta söz konusu olan hep güncellenme, yani yeni ihtiyaçları karşılayabilme çabasıdır.

(Bu arada insan ürünü her şeyin doğduğunu, gelişip veya gelişmeden kalıp öldüğünü belirtelim.)

Tarih bir şekilde iki kamp şekillendirmiştir: bir yanda din ve öbür yanda doğal olarak bilim adını vereceğimiz eleştirel özgür düşünce. Din ile bilim yüzyıllar boyunca çok zorlu bir savaşa girmiştir.

Bilim, insanın farkına vardığı sorunlar ve ihtiyaçlara daima doğrulanmış, kontrol edilmiş cevaplar getirmeye çalışmıştır. Dinse, cevaplar önerdiğinde bile, hiçbir zaman en küçüğünü dahi doğrulayamamıştır.

Aynı şekilde özgür, eleştirel ve akılcı dediğiniz düşüncenin doğrulanamayan hipotezleri de vardır; ama bu tür düşünceler daima bilimin sınırları içinde kalmıştır, asla dine yönelmemiştir.

Genel olarak, dinin toplumsal olarak baskın olduğu yerlerde, bilimi yok etmek pahasına teoloji her şeye kadir bir konuma yükseltilmiştir. Çok daha nadiren tersi olduğunda ise, Yunan'da olduğu üzere bilimler serpilip, akılcı düşünce gelişebilmiştir.

Bildiğimiz gibi bütün dinler insana nereden geldiğini ve nerede bulunduğunu açıklamaya, yani evrendoğumla ilgili bir cevap vermeye çalışmıştır. Bilimsel düşüncenin gelişmesiyle birlikte, tüm dinsel evrendoğumlar geçerliliğini yitirip ortadan kalkmıştır. İnananlar için daha da kötüsü: Evrenimizin kökenini düşündüğümüz zaman artık tanrı düşüncesine başvurmaya gerek kalmıyor.

Dolayısıyla yeni sorgulamaların cevapları artık semavi dinlerde bulunamıyor. Sorular için yeni bilimsel hipotezlere başvuruluyor ve bunların geçerliliği kontrol ediliyor.

Tanrı düşüncesi artık zorunlu olmadığı için yetersizse; birlikte yaşama, kardeşlik ve sosyal adalet kavramlarına dayalı tamamen insani temeller veya ilkeler üstüne kurulu bir davranış etiğinin var olduğu andan itibaren dinlere ve vahye bağımlı ahlaklar yeterli veya zorunlu olmaktan çıkar.

Var olabilmek için bilim dinden kopmak, ayrılmak zorundaydı. İnançla düşünmek mümkün değildir; inançla insan olsa olsa inanabilir. Fakat dini sıkıntıya sokan bilimin gösterdiği tek gelişme bu değil; eleştirel, özgür, akılcı düşüncenin gelişiminin pek çok başka sonucu bulunuyor.

Yunan sofistleri bilimsel düşüncenin gelişimi için çabalamıştı; Aydınlanma düşünürleri neredeyse ulaşmıştı bu hedefe; fakat kaçınılmaz olan modern düşünce hiç zorlanmadan ulaştı hedefine. Bilim ve modern düşünce aslında tanrıya karşı mücadele etmez, sadece tanrı düşüncesinden vazgeçer, artık ona ihtiyacı yoktur.

Şu anda bir Hıristiyanlıktan vazgeçme, "dindışı düşünce", dinsizlik döneminden veya köktendincilerin yeni bir haçlı seferi başlatmak için dört bir yana savurduğu başka kelimelerle ifade edilebilecek bir dönemden geçiyoruz. Belli değerlere saldırmanın hiçbir şeye yaramadığı düşüncesi hiç akıllarına gelmiyor, oysa bu değerler kendi başlarına, kendiliğinden çöküyorlar... başka deyişle, söz konusu değerler artık bize gerekli değil.

Bilim ve akılcı düşünce var olabilmek için dinden ve inançtan kopmak, ayrılmak zorundaydı. Bugün aynı şekilde ahlak da var olabilmek için dinden kopmak zorunda. Zor bir şey bu, öyle değil mi? Ama İncil'de geçen bir örneği yeniden ele alırsak, komşunu sevmek artık tanrısal bir buyruk değil, toplumsal bir uzlaşımır.

Dinlerin geri dönülmez, zira tarihsel olan çöküşünün ardından sivilliğin, sivil toplumun, laikliğin, dünyevileşme ve küresel sosyalizmin vb gelmesi gerekiyor.

Tümüyle doğal bir evrim demek olan bu devrimin öncüsü bilim olmuştur ve sivil, laik toplum aynı yolu tutacaktır.

Modernliğin gelişi akılcılığın zaferine tekabül eder; öyle ki bunun sonucu olarak dinsel direniş, akıldışı olanın, inanççılığın [fidéisme], köktendinciliğin... hangi adı vermek isterseniz işte onun savunusuna dönüştü.

Çünkü sonuçta tanrı düşüncesi bilim ve düşünce için artık ne gerekli ne de yeterliyse, geleceğin toplumu için de gerekli ve yeterli olmayacaktır.

Altıncı Tartışma Alıştırması

- Dünyanın nereye gittiğini görüyoruz: kayıp, yolunu şaşırmış, perişan, idealler ve değerlerden yoksun bir gençlik var karşımızda.
- Yolunu şaşırmış olduğuna şüphe yok.
- Değerler olmazsa dünya yaşanacak yer olmaktan çıkar.
- Hayır, söz konusu değerlerin yaşamaya engel olduğunu fark edin artık. Değer, ideal veya inançlar doğar, gelişip veya gelişmeden kalıp ölür. Şu anda olan da bu.
- İnsanlar tanrının elini bıraktı artık.
- Önce tanrının eli olduğunu kanıtlamak gerek. Fakat sizin tanrı adını verdiğiniz değerden uzaklaştıklarına şüphe yok, tıpkı sizin yine vatan adını verdiğiniz birsürü cana mal olmuş başka bir değerden uzaklaştıkları gibi.
- Öyleyse gençlerin inandığı hiçbir şey yok.
- Fakat siz de her şey demek değilsiniz. Anne-babalarının inandıkları şeyler bir hiçten, sıfırdan ibaretti aslında.
- O gençleri savunacak haliniz yok, öyle değil mi?
- Olayları açıklamakla sınırlıyorum ben kendimi. Değerler kendiliğinden çöker, zaman onları aşındırır ve her kim zamandan bahsederse aslında başka bir şeyden söz etmiş olmaz mı, peki siz onların ne yapmasını bekliyorsunuz? İbadet mi?
- Fakat böyle hiç gelecekleri yok ki.
- Daima gelecekleri vardır. İyi de olsa kötü de olsa daima bir gelecek vardır, çünkü halihazırda hep bir gelecek takip eder.
- Olabilir, ama gelecekte hayatlarında ne yapacaklar bilmiyorum, doğrusu.
- Bu başka bir konu! Şüphesiz kolay bir hayatları olmayacak ve onlara hükmetmek bugünden daha zor olacak, çünkü dediğiniz gibi geçmişten miras alınan değerlere inanmıyorlar.
- Eskiden...
- Eskiden tanrıya veya vatana, aileye falan inanılırdı. Ama, belirttiğiniz gibi, bu değerlerden hiçbiri varlığını sürdüremedi. Artık gençleri kandırmanın imkânı yok.
- İyi de neden "kandırma" diyorsunuz?
- Çünkü söz konusu değerler aldaticı, yabancılaştırıcı değerlerdi. Tanrıya inanan, anne-babasını seven vatansever bir gençlik yönetenler için ideal gençliktir: itaatkâr, disiplinli, efendiden korkan bir gençlik. Görüyorsunuz ya, yönetenlerin ağızını sulandıracak bir gençlik. Şüphesiz bu ağızlarının suyunu akıtan durumla yöneticiler o kadar oynamışlardır ki sonucu ortada: Artık ne disiplinli, ne itaatkâr, ne de inançlı bir gençlik var karşımızda.

– Çözümü de yok bunun.

– Ata babadan kalma bir çözüme yok, evet. O devirler kapandı artık. Bugün bu gençliği bir bayrağın peşinden koşturmanın, yürüyüş alayına sokmanın imkânı yok. Bu değerler öldü ve neden biliyor musunuz?

– Siz söyleyeceksiniz bana, eminim.

– Çünkü ecelleri geldi. Kimse öldürmedi yani onları. Kimse tanrıyı öldürmedi. Çok hastaydı zaten ve eceliyle öldü.

– Bu söyledikleriniz küfre girer.

– Ateist asla kutsal kavramlara küfretmez, hele benim gibi eğitilmiş bir ateistse asla!

Yedinci Ders

Bilim Yeterli Olmasa Bile Gereklidir

Dinlerin tebliğ edip savunduğu fikirler artık tatmin edici cevaplar sunmuyor, daha doğrusu dinlerin sunduğu cevaplar, işgal ettiği alan, bilim dünyasından kopuk.

Ancak bilim bir evrendoğum inşa edebilir, insanın kökenini, hatta "ahlak" diye adlandırılan eğilimlerin doğuşunu inceleyebilir ve kanıtlayabilir.

Buna karşılık, gizem diye bir şey, yani akla veya bilime indirgenemeyen bir gerçeklik veya gerçekdışılık kesiti bulunduğu sürece, akıl ve bilimin ötesinde birtakım açıklamalar bulma eğilimi güçlü olacaktır.

İnançlarının akılcı açıklamasını kabul etmek istemeyenler için, artık yararlı olmadığını bildiğimiz halde, tanrı düşüncesi geçerliliğini koruyacaktır.

Gizem veya açıklanamaz olgu konusunda, gerekli olmakla birlikte bilim yeterli değildir, zira yanlış veya akıldışı sorulara veya problemlere cevap vermek zorunda değildir. Bu tür sorular gerçek olmakla birlikte akıldışıdır.

Problemi bilim çözemiyorsa, bilinen semavi dinler hiç çözemez. Doğaldır bu. Dolayısıyla inanç meselesi tamamiyle kişisel bir sorundur, hiçbir biçimde toplumsal veya ortak bir sorun olamaz. Her zaman için bireyin alanına ait olarak kalır.

Geleneksel düşünürler ve din adamları bilimin zorunluluğunu redederler; buna karşılık, bilimsel bilgiyi içselleştirmiş bir kişi daima ortak akıl ile bireysel akıldışı arasındaki sınırları işaret edebilir.

Modern devletler, yani dinsel olmadığını ilan eden devletler, hangisi olursan olsun bir dinin vatandaşları için daha iyi olduğunu bildiğinden hiçbir zaman agnostisizm veya ateizmi kabul etmez.

Doğrusu, agnostiklerden meydana gelen bir toplum, dinsel bir ulustan çok daha az yatkındır kandırılmaya, aldatılmaya. Bilim insanı yabancılaştırır; oysa hangisi olursa olsun din yabancılaştırır.

Meçhul bir alan kaldığı sürece bilimin yeterli olmaması, o alanın dinin, inancın, tek kelimeyle tanrının terimleriyle açıklanması gerektiği anlamına gelmez.

(Daha fazla bilgi için "Kapanış Dersi" bölümüne bakınız.)

Yedinci Tartışma Alıştırması

– Artık zamanı geldi! Sizden şimdi bir kaynakça isteyeceğim.

– Nasıl yani?

– Neyi okuması gerektiğini bile bilmeyen müminlerle bu kadar tartışma yeter. Biz ateistlerin, size okuma zahmetine katlanmayacağınız kitaplar önermekle vakit kaybetmemizin anlamı yok. Bu nedenle ben sizden bir kaynakça istiyorum. Bakalım, Kuantum mekaniği konusunda neler okumuşsunuz...

– Doğrusu, beyefendi...

– Hiçbir şey mi? Galiba hiçbir şey! Öyleyse ne insanın ne de evrenin kökeninden söz etmeye hakkınız var sizin. Bir başka deyişle bu konuda bana söyleyeceklerinizin hiçbirinin en ufak değeri yok.

– Yani biz inananların artık konuşmaya hakkı yok mu?

– Bilmediğiniz konular hakkında, evet, yok. Genel olarak inananlar bu tür konularda pek az şey, olsa olsa kulaktan dolma bir iki şey bilir, biraz ilmihali hatırlar, belki birkaç şey daha. Görüyorsunuz, bu şekilde az çok ciddi bir tartışma yürütmenin imkânı yok.

– Bana cahil demeye getiriyorsunuz, değil mi?!

– Evet, ama tesadüf eseri değil bu. Bugün bildiğimiz militan ve teyakkuzda bekleyen dinler cemaatlerinin kültürü konusunda çok dikkatlidir, daha doğrusu kültürsüz kalmalarına çok itina gösterirler. Katolikler okuma-yazma bilmemeyi savunmuştur hep, oysa Protestan dedikleriniz en azından İncil'i okumaya izin veriyordu, ama ikisi de söz konusu metinlerin kökenini kendisine sormamıştır hiç.

– Biz müminler iman ederiz...

– Tek bildiğiniz de bu zaten, inanmak ve az çok duygusal bazı cümleleri tekrar etmek: kâh tanrının bağışlayıcılığı, kâh takdir-i ilahi, kâh hayırseverlik vs vs. Bugün toplumumuzda büyük bir adaletsizlik hüküm sürüyor, çünkü tanrıya inananlar bütün kültürel alanı işgal ettikleri halde biz ateistlerin hiçbir şeye hakkı yok. Sözgelimi, hiçbir anayasa bizim varlığımızı dikkate almaz. Bütün özgür devletler inanç özgürlüğünü kabul ettiği halde, inanmama özgürlüğünü resmi olarak kabul eden yoktur. Biz ateistlerin kurulu öğretileri, tapınakları, dernekleri yoktur; bırakın devlet yardımını, hukuki veya idari olarak olduğumuz gibi kabul edilmeyiz bile.

– Ama...

– Hiç boşuna yorulmayın! Bugün konuşmanıza izin vermeyeceğim, çünkü bize doğru dürüst bir kaynakça sunmaktan bile acizsiniz. Artık inananların böyle muamele görmesinin zamanı geldi. İnanç konuşmaya engel olur, her halükârda siz düşünmüyorsunuz ki zaten. İnanç akıl yürütmeye engel olur, zaten siz de akla mantığa uymuyor, akla mantığa aykırı şeyler yapıyorsunuz. İnanmak için kültür gerekmez, zaten siz de kültürsüzsünüz.

– Fakat beyefendi!..

– Dediğim gibi, inananlar –özellikle de siz– biraz daha okursanız, bu tartışmayı sürdürmekten büyük zevk duyarım. Fakat bu arada diyaloga girmeyi kabul etmiyorum: tek yapabileceğim size bir kaynakça vermektir. Ne de olsa bilmeyene öğretmek tanrısal değil, ateist bir ilkedir. Ayrıca, zorunlu da değil hani.

Kapanış Dersi

Bilim Yeterli Olmamakla Birlikte Gereklidir, Bu da Bilimin Neden Dinin Yerine Geçmeye Niyetli Olmadığını Açıklar

Dinlerin bilimsel bilgiye karşı yürüttüğü uzun mücadele, kimilerini bilimin dinin yerini alacağını, hatta yeni bir din olduğunu zannetmesine neden oldu. Bu zannın elbet belli bir temeli vardı: bilimsel bilgilerin artışı, yeni bir bilimsel keşif veya ilk kez duyulan bir hipotez ortaya çıktığında, daha fazla şeyi, sözgelimi dinsel öğretilerin kilit unsurlarından birini açıklama imkânı veriyor ve dinsel inançların yerlerini bilimsel bilgilere bıkratığı izlenimini doğuruyordu.

Dinler güvenilirliklerini yalnızca tanrının tecellisine değil, nispeten akla ve mantığa uygun bir dünya, dönemin bilgilerinin izin verdiği ölçüde basit bir dünya hayali kurmuş olmalarına borçluydu. Fakat söz konusu dünya tasavvuru vahiy ürünüydü: Böyle bir tasavvura ihtiyaç duymalarının nedeni ise, evrenin kökeni ve işleyişini gayet tutarlı biçimde açıklama girişiminin dinin sahiciliğinin bir kanıtı olmasıydı. Dolayısıyla, dünyanın yaratılışına ilişkin anlatı dinsel inancın temellerinden birine, semavi dinlerin ve tüm dogmaların en önemli unsurlarından birine dönüşmüştür kısa sürede. Tanrısallığa gönderme yapmadan evrenin işleyişini açıklamaya yönelik her girişimin inanç sistemini sarsacağı, parçalarına ayıracağı, iç tutarlılığını bozacağı açıktır. Böyle bir tehlikeye tepki göstermek gerekiyordu elbette. Giordano Bruno, Vanini ve Galileo bu tür bir savunma tepkisinin kurbanı olmuştur.

Aslında bilim, bilimsel bilgi, dinin yerine geçme iddiasında değildi. Gerçekte din bilimsel bilginin yerine geçmeye çalışmıştı. Dinsel evrendoğum, kozmoloji işlevi görüyordu, çünkü dişe dokunur başka hiçbir şey yoktu bunu yapabilecek. Evrenin işleyişine ilişkin bilgilerin gelişmesiyle birlikte dinsel görüş her geçen gün biraz daha işlevsiz, daha açıklayamaz hale geldi. Çözdüğünden çok daha fazla probleme yol açıyordu nitekim. Gitgide yetersiz bir evren açıklaması halini aldıkça deist bakış açısı –kusurlu yapısının sonucu olarak– pek de güvenilir olmayan vahyin yazarının varlığını sorgulamaya başlamıştır. Çalışmalarının sonuçları sayesinde bilim adamları istemeye istemeye de olsa inananların zihninde tanrının varlığı konusunda çeşitli kuşkuların doğmasına neden oldular.

Şu konuda artık kuşkuya yer yok: Bilim dünyanın açıklanması konusunda dinin yerini almıştır. Akla ve mantığa en yakın dinler bugün sadece insan ruhu ve ruhsal meselelerle ilgilendiklerini itiraf ettiklerinde aslında bu olguyu kabul etmiş oluyor. Fakat bu itiraflarda bulunurken bile köktendinciler vahyi bütün olarak korumaya gayret etmekten geri durmuyor, bilimsel bilginin kaydettiği ilerlemelerin dayattığı öğretisel revizyonları kabul etmeye yanaşmıyorlar. Bilim ile din arasındaki derin farklılığı ortaya çıkararak ve bilimin toplumsal işlevi bakımından dinin yerini tutamayacağını açıklayan da dogmaların uyum amaçlı düzeltmelerine gösterilen bu güçlü direniştir.

Din insanların düşüncesinde doğal bir süreçtir. İçinde yaşadığımız bu ızdıraplar dünyasında duyulan teselli ihtiyacını ifade eder din: "ezilen yaratığın iç çekişi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz bir ortamın ruhudur. Din halkın afyonudur." Bu rahatlatma işlevi, evrenin nasıl işlediği, nasıl meydana geldiği ve kökenini bilme işlevinden çok farklıdır.

İç huzurunun en önemli bileşenlerinden biri, güvende olduğunu bilmektir. Var olmaya devam edeceğinden emin olamamak, korku ve bunalıma yol açar. Güçlü ve iyi bir varlık (yani Kuran'ın bağışlayıcı ve esirgeyici olan Allah'ı) tarafından korunduğunu, esirgendiğini bilmek insanı

şakinleştirebilir. Üzerlerine titreyen bir baba olmayınca yoksullar ancak kadir ve affedici, aynı zamanda adil, kıskanç ve kindar bir tanrıya (Kitabı Mukaddes'in "dördüncü, hatta beşinci kuşağa kadar cezalandıran" tanrısına) güvenebilir. Önemli olan bu dünyada insanın sığınabileceği bir gölgeyi, Mezmurlar'ın "Kaya"sı veya Lutherci ilahinin "Düşmez Kale"sinin olmasıdır.

Dinsel inanç değişmez, sabit, sürekli olmak, çalkantılardan bağımsız kalmak zorundadır. İnançın nedeni akşamdan sabaha değişmez. "Rüzgârdaki bir tüy gibi" değişen bir inanç olsa olsa iç sıkıntısı, bunalım üretir. Her akşam ertesi gün için inançlarının içeriğini sorgulayan müminleri hayal bile edemeyiz. Din sağlam, değişmez ve dolayısıyla kesin olmalıdır. Bu nedenle dinden çıkmak demek, kendini tesadüfün istikrarsız çalkantılarına bırakmak demektir. "Kiliseden dışarı kesinlik yoktur" (kurtuluş da). Dogmaları veya inancın temellerini değiştirmeye direnmesinin nedeni budur. Din ne kadar katı olursa, (toplumsal işlevi bakımından) o kadar kusursuz olur. Buna en iyi örnek din İslam'dır: Kuran'da orada yazılı olan metnin gökte bulunan bir kitabın birebir kopyası olduğu yazar; bundan ötürü de yine gökten inmediği sürece Kuran'da yazılı hiçbir şey değiştirilemez. Vahyedilmiş Sahici Hakikati ellerinde bulundurduğunu bilen köktendincilerin cana kıymaya tereddüt etmeyen şiddetini açıklayan şey de budur yine. Salt dinsel bakış açısından Vahyedilmiş Sahici Hakikati bildikleri doğrudur da. Öteki tektanrılı dinlerde de pek fark yoktur: Uzun geçmişinden ötürü Yahudilik daha sonraki vahiylerle dayanarak metinlerinde birtakım değişiklikler yapmıştır. Hıristiyanlığa gelince, sonuçta –Lichtenberg'in dediği gibi– bir Yahudi tarikatı olduğunu unutmamak gerekir. Hıristiyanlıkta değişimler çok, ama çok yavaş olmuştur. Galileo örneğini hatırlayın: 22 Haziran 1633'ten ta bugüne (Kilise Galileo'ya ancak 1992'de iade-i itibar etmiştir). Katolik kilisesinin uyum hızı ancak bu kadardır.

Bilim ise böylesine saplanıp kalmaz; çünkü işleyiş biçimi, filozofların diliyle söylersek, özü farklıdır. Bilimsel bilgi, eleştirel düşüncenin uç biçimlerinden biridir. Bilim adamları gözlerinin önündekine bile şüpheyle yaklaşarak sürdürür çalışmalarını: örneğin güneş doğudan yükselir, gökte dolaşır batıda alçalır; veya balinalar balıktır yahut yarasalar kuştur gibi önermelere kuşkuyla bakarlar. Bu "imansızlar"ın öyleyse başka türden inançları vardır. Birtakım varsayımlardan yola çıkarak çevrelerini anlayabileceklerine inanır onlar. İşte o varsayımlardan bazıları:

Dışarıda bizim algıladığımızdan farklı bir dünya vardır.

Dünya akılla kavranabilir.

Başka bir yerde olup bitenler bir yana bırakılarak dünya küçük parçalar halinde, yerel olarak incelenebilir.

Dünya matematiğin yardımıyla betimlenebilir.

Ve bütün bu varsayımlar evrenseldir.

Söz konusu varsayımlar felsefi öncüllere dayanmaz; gayet kabul edilebilir bir dünya tasavvuruna yol açan, ayrıca hepi topu parçası olduğu bir doğal ortamda yaşayan insanın durumunu anlamaya olanak veren uzun (binlerce yıllık) ve zor (kanlı) bir deneyimin ürünüdür. Bilim hakkında başka felsefi veya dinsel ilkelere dayalı bütün tartışmalar eğlenceli bir hipotez, Newton'ın "non fingo" dediği^[3] türden bir hipotez olur ancak.

[1] Latince "Tanrının işi, eseri" anlamına gelen bu ifade, 1928'de Madrid'de bir papaz tarafından kurulmuş, dindar ve seçkin meslek sahiplerinin buluştuğu bir örgütün adıdır. (ç.n.)

[2] Bugün sonucun ne olduğunu biliyoruz tabii: Katolik din bilgisi dersinin alternatifi Katolik din tarihi dersi olacak

[3] Newton'ın yerçekiminin nedeni sorulduğunda verdiği "Hypotheses non fingo" (Hipotez öne süremem) cevabına gönderme. (ç.n.)